

УДК 635:338.439.5(477)

JEL Classification: Q13

DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-15-03-02>

ДІАГНОСТИКА РОЗВИТКУ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

DIAGNOSTICS OF THE DEVELOPMENT OF THE MARKET OF ORGANIC PRODUCTS IN UKRAINE

Сичук О. В.

Аспірант 3 року навчання,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
ORCID: 0009-0009-1760-9123

Oleksandr Sychuk

Graduate Student of the 3rd Year of Study,
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Lutsk, Ukraine

Виробництво та торгівля органічною продукцією є важливим вектором подальшого розвитку сектору аграрного виробництва в Україні, який зосереджується на збереженні довкілля та отриманні високоякісної екологічно безпечної продукції. У статті було розглянуто поняття «органічне виробництво», а також його переваги й проблемні моменти. У дослідженні висвітлено особливості та стан, функціонування ринку органічної продукції в Україні з емпіричної точки зору. У статті проаналізовано стан ринку органічної продукції за показниками динаміки площ органічних сільськогосподарських угідь, кількістю органічних господарств, обсягами виробництва органічної продукції та порівнянням темпів їх зростання, а також структурою пропозиції на ринку органічної продукції України. Встановлено, що в останні роки ринок традиційних харчових продуктів майже не зазнає змін, тоді як ринок органічних продуктів швидко зростає, що і формує необхідність поглиблення даного дослідження. Проаналізовано поточний стан органічного виробництва в Україні, зокрема за два періоди: до та під час повномасштабного російського вторгнення. Досліджено динаміку кількості органічних операторів в Україні за останні 8 років та встановлено зростання даного показника до 2019 року і його спад під впливом зовнішніх чинників. Аграрний сектор є одним із ключових секторів економіки України, охоплюючи приблизно 43 мільйони гектарів сільськогосподарських угідь. На основі проведеного аналізу виявлено ключові фактори, що впливають на розвиток ринку органічної продукції в Україні. На основі аналізу поточного стану, розвитку тенденцій та ключових факторів визначено перспективи ринку органічної продукції. Додатково проаналізовано законодавчу базу, що регулює цей ринок в Україні. Це дозволяє краще зрозуміти ситуацію аспектів введення торгівлі органічною продукцією в сучасних умовах ринку країни. Також висвітлено міжнародні програми підтримки органічних виробників і визначено основні напрями розвитку органічного агровиробництва в Україні. Акцент зроблено на нововведеннях у галузі органічного виробництва, підкреслюючи важливість пошуку шляхів створення здорової конкуренції та підвищення конкурентоспроможності органічної продукції.

Ключові слова: органічне виробництво; органічна продукція; ринок органічної продукції; світовий досвід органічного виробництва; нормативно-правове регулювання; вітчизняний ринок; діагностика розвитку.

The production and trade of organic products represent a crucial avenue for the further development of Ukraine's agricultural sector, emphasizing environmental preservation and the production of high-quality, eco-friendly goods. This article explores the concept of «organic production», along with its benefits and challenges. It examines the unique characteristics and current functioning of the organic product market in Ukraine from an empirical perspective. The analysis covers the state of organic production in Ukraine during two distinct periods: before and during the full-scale Russian invasion. The article analyzes the state of the organic products market based on indicators of the dynamics of areas of organic agricultural land, the number of organic farms, the volume of production of organic products and a comparison of their growth rates, as well as the structure of supply on the organic products market of Ukraine. It has been established that in recent years the market of traditional food products has hardly undergone any changes, while the market of organic products is growing rapidly, which forms the necessity of deepening this research. This approach facilitates a deeper understanding of the dynamics surrounding organic product trade in the current market conditions. The article also highlights international support programs for organic producers and outlines the primary directions for the development of organic agriculture in Ukraine. The dynamics of the number of organic operators in Ukraine over the past 8 years were studied and the growth of this indicator until 2019 and its decline under the influence of external factors were determined. The agricultural sector is one of the key sectors of the economy of

Ukraine, covering approximately 43 million hectares of agricultural land. Based on the analysis, key factors affecting the development of the organic products market in Ukraine were identified. Based on the analysis of the current state, the development of trends and key factors, market prospects were determined organic products. The legislative framework regulating this market in Ukraine was additionally analyzed. It underscores the importance of innovation in organic production, focusing on creating healthy competition and enhancing the competitiveness of organic products.
Key words: organic production; organic products; organic products market; international experience in organic production; regulatory and legal framework; local market; diagnostics of development.

ВСТУП

Важливим аспектом корпоративної соціально-економічної відповідальності у сфері виробництва та переробки є забезпечення випуску якісної й безпечної продукції. Нераціональне й необдумане використання природних ресурсів призводить до щорічного погіршення екологічної ситуації у світі, що стимулює швидкий розвиток ринку органічної продукції. Нині особливий акцент робиться на виробництві здорової продукції, яка не шкодить організму. Практика показує, що сучасний ринок органічного виробництва в світових масштабах демонструє зростаючу тенденцію в діапазоні збільшення 10-15%, при цьому попит на таку продукцію випереджає пропозицію.

Аграрний напрям в аспекті розгляду ключових секторів економіки України є пріоритетним та займає (в тому числі й з сільськогосподарськими угіддями) близько 43 млн гектарів. В Україні виробляється органічна продукція як для внутрішнього ринку, так і на експорт, зокрема в органічному сегменті. Після початку широкомасштабного вторгнення країни-агресора 24 лютого 2022 року, органічний сектор, як і весь аграрний, зазнав значних втрат, що призвело до змін у розвитку ринку органічної продукції. Це підкреслює актуальність теми даного дослідження.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Основні показники українського органічного виробництва та перспективи його розвитку відображені у публікаціях науковців та вчених, що відзначилися вагомим внеском у аспекті вирішення проблем/питань ринку органічного виробництва, зокрема це праці: Ващенко В. В. досліджував розвиток ринку органічної продукції в Україні в останні роки та визначив ключові чинники даного ринку в сучасних умовах [1], Галуцьких Н. А. [2] та Дідорчук І. Л. [2] вивчали сучасні світові тенденції ринку органічних продуктів та міжнародний досвід контролю даного сегменту економіки для можливості імплементації іноземного досвіду в українські реалії, Корогод О. М. [5] займався дослідженням та побудовою стратегії розвитку органічного ринку в Україні з аспекту збільшення виробництва та зміцнення позицій на міжнародному ринку української продукції, Кунділовська Т. А. [6], Зеленянська Н. М. [6] узагальнили власне дослідження на визначення теоретичних аспектів поняття ринку органічної продукції та чинного законодавства регулюван-

ня даного механізму, а також у матеріали спеціалізованих ресурсів.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Дослідження аспектів розвитку, особливостей та функціонування ринку органічної продукції в Україні з практичної точки зору. З метою реалізації мети дослідження необхідним є поетапне виконання ряду завдань:

- визначення теоретичних основ та категоріального апарату поняття органічне виробництво/органічна продукція;
- вивчення нормативно-правового законодавства функціонування сектору торгівлі органічної продукції;
- формування оцінки ринку органічної продукції під час війни проти країни-агресора;
- дослідження обсягів експорту органічного виробництва та змін в структурі продукції даного ринку;
- формування напрямів покращення ринку органічного формату виробництва в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні використовуються такі методи дослідження: статистичні спостереження для визначення динаміки окремих показників; аналіз і синтез для структурування підходів до класифікації; а також порівняння та групування для порівняльного аналізу та пакет Excel для обробки статистичних даних.

Інформаційною базою для дослідження стали наукові дослідження/праці провідних учених в області регулювання сектору виробництва/виращування органічної продукції/товарів в Україні. Правова частина роботи забезпечується базою законодавчих та нормативних документів з питань регулювання ринку органічного виробництва; статистично-звітна та фінансова документація бази дослідження – офіційний сайт статистики України, дані з сайту Міністерства фінансів України, результати дослідження organicinfo.

РЕЗУЛЬТАТИ

Відповідно до українського законодавства «Про основні принципи/вимоги реалізації органічного виробництва, обігу/маркування продукції органічного походження», категорія «органічне виробництво» трактується як сертифікована діяльність, що стосується вирощування сільськогосподарської продукції [15]. Це включає цикл етапів технологічного процесу, в тому числі первинне виробництво (разом із зборами), під-

готовку, обробку, змішування, а також супутні процедури, такі як наповнення/пакування, переробка чи відновлення, інші зміни/втручання у стані продукції. Вся діяльність повинна відповідати вимогам законодавства в галузі органічного виробництва, обігу/маркування продукції органічного походження. Відповідно до Постанови Ради Європейського Союзу № 834/2007, органічне виробництво визначається як цілісна система ведення господарства та виробництва продуктів, яка поєднує практики охорони довкілля, відповідного утримання тварин і методи нового формату виробництва, які відповідають певним нормативам/вимогам до продукції таких характеристик, що виготовлених із використанням/додаванням речовин природного походження і фільтрації [13].

Отже, з одного боку, органічне виробництво відповідає потребам споживачів на ринку, а з іншого – забезпечує захист довкілля/навколишнього середовища та створює фундамент розвитку територій іншого формату - ферм.

Продукти харчування є основною частиною органічного сектору, але також популярні й інші категорії товарів, такі як органічна косметика, текстиль, миючі засоби та добрива мінерального походження. Отже, для виробництва органічної косметики застосовуються інгредієнти з відновлювальних природних ресурсів, що можуть походити з виробництва з мінімізацією шкідливого впливу для довкілля/навколишнього середовища. У складі органічної косметики немає парабенів, феноксіетанолу, силіконів, поліетиленгліколю, синтетичних барвників і ароматизаторів, ГМО, а також сировини, що походить від тварин (за винятком натуральних продуктів, таких як молоко та мед). Мийні засоби створюються на основі миючих інгредієнтів рослинного походження. Органічні добрива містять корисні гриби, бактерії та продукти їхньої життєдіяльності. Ці препарати не накопичуються в культурних

рослинах і не призводять до звикання у шкідників. Вони є абсолютно безпечними для довкілля. Вони є абсолютно безпечними для навколишнього середовища та тварин, також дозволяється прямий контакт з людиною. Органічний текстиль виготовляється виключно з натуральних матеріалів, таких як льон, бавовна, шерсть, шовк і конопля. Для виробництва тканин не використовуються хімічно синтезовані мінеральні добрива, пестициди, гербіциди та ГМО [1, с. 24].

Аналізуючи успіхи України в правовому регулюванні органічного сектору, варто зазначити основні стратегічні напрямки, закладені в Стратегії розвитку аграрного сектору «3+5», яку Міністерство з питань аграрної політики/продовольства України презентувало в 2016 року. Ця офіційна стратегія базується на трьох ключових пріоритетах:

- реформа системи державної підтримки;
- фокус підтримки малих фермерів;
- завершення земельної реформи [2, с. 20].

За інформацією Міністерство з питань аграрної політики/продовольства України, до 2022 року загальна площа сільськогосподарських угідь, що використовувалися для органічного виробництва становила 422 299 га, що дорівнює 1% від усієї площі сільськогосподарських земель/територій в областях країни. При цьому, станом на початок 2024 року ця цифра скоротилась до 245 675 га території, або майже на 45% [6]. Загалом, в Україні на кінець 2023 року налічувалося 485 операторів органічного виробництва, серед яких 395 сільськогосподарських виробників мають сертифікацію від іноземних органів відповідно до стандартів Регламенту Ради (ЄС) № 834/2007 та NOP (США) (рис. 1). Ці дані були отримані в результаті оперативного моніторингу, проведеного Міністерством аграрної політики через опитування органів сертифікації, що займаються органічним виробництвом і обігом органічної продукції в Україні.

Рис. 1. Динаміка кількості органічних операторів в Україні за період 2015-2023 рр., одиниць

Джерело: побудовано на основі [6; 9]

До початку повномасштабного вторгнення Україна активно підтримувала глобальні органічні тенденції. Наприкінці 2020 року до закону «Про державний напрям підтримки/розвитку сільського господарства України» були сформовані/внесені зміни, що вперше надали виробникам органічної сільськогосподарської продукції можливість отримувати державну підтримку. У Національній економічній стратегії України до 2030 року також були визначені конкретні цілі щодо розвитку органічного виробництва.

Внаслідок війни ринок органічної продукції в Україні скоротився майже на 35%. Однак, попри всі труднощі, галузь поступово відновлюється і продовжує розвиватися. У серпні 2023 року запрацював Державний реєстр органічних операторів. На сьогодні понад 170 сертифікованих операторів діють відповідно до чинних вимог українського законодавства/бази у сфері регу-

лювання функціонування ринку органічного виробництва, його динаміки обігу та маркування про склад і походження товарів [6].

Органічна карта України з регіонами найвищої концентрації сертифікованих угідь і сертифікованих операторів подана в таблиці 1.

Крім того, у Львівській області на ринку органічної продукції було створено два органічні кооперативи: СОК «Органік Гарден» у Самбірському районі та ВК «Як Бджола» у Золочівському районі. У Золочівському районі діє сільськогосподарський обслуговуючий кооператив «Відродження села», який планує повністю перейти на органічну діяльність у майбутньому. Відтак, в регіоні 6 операторів займаються рослинництвом, 8 – ягідництвом та садівництвом, 12 – заготівлею органічних рослинних об'єктів та їх переробкою, а 2 – виробництвом засобів захисту рослин (добрих).

Таблиця 1

Динаміка обсягів органічного виробництва по регіонах України станом на кінець 2023 р.

Область	Обсяг виготовленої органічної продукції в га	Кількість операторів
Херсонська	61667	40
Житомирська	38665	26
Одеська	35263	37
Черкаська	36134	17
Запорізька області	44125	17
Львівська	56123	28

Джерело: побудовано на основі [16, 17]

Розвиваючи внутрішній ринок, Україна все більше утверджується на міжнародній арені органічної продукції, стаючи одним із світових лідерів за обсягами сільськогосподарських угідь, відведених під її вирощування, і постійно розширює асортимент пропонованої продукції.

Згідно з даними аудиторської компанії Органік Стандарт, впродовж 2022 року, навіть при факторі початку повномасштабних військових дій по всій країні, обсяги експорту органічної продукції не скоротилися (табл. 2). Структурний розподіл основних імпортерів української органічної продукції графічно подано на рис. 2.

На сьогодні Україна експортує свою органічну продукцію більш ніж у 36 країн світу, з яких 95% йде до європейських держав. Обсяги постачань залізницею та автомобільним транспортом зросли, тоді як морський експорт скоротився, а авіаперевезення стали неможливими [7].

До трійки найекспортованіших органічних продуктів з України, що постачалися на міжнародні ринки, належать соя, пшениця та кукурудза. Також серед експортованих товарів були макуха соняшника, соняшникова олія, заморожена чорниця, насіння соняшника, ріпак, ячмінь, пшоно та інші продукти.

Таблиця 2

Динаміка обсягів експорту органічної продукції за період 2019-2023 рр., млн. дол. США

Рік	обсяг експорту органічної продукції		Абсолютне відхилення, млн. дол. США	Відносне відхилення, %
	млн. дол. США	тонн		
2019	175	189600	-	-
2020	205	231000	30,00	17,14
2021	222	261000	17,00	8,29
2022	219	245600	-3,00	-1,35
2023	245	275500	26,00	11,87

Джерело: побудовано на основі [6; 9]

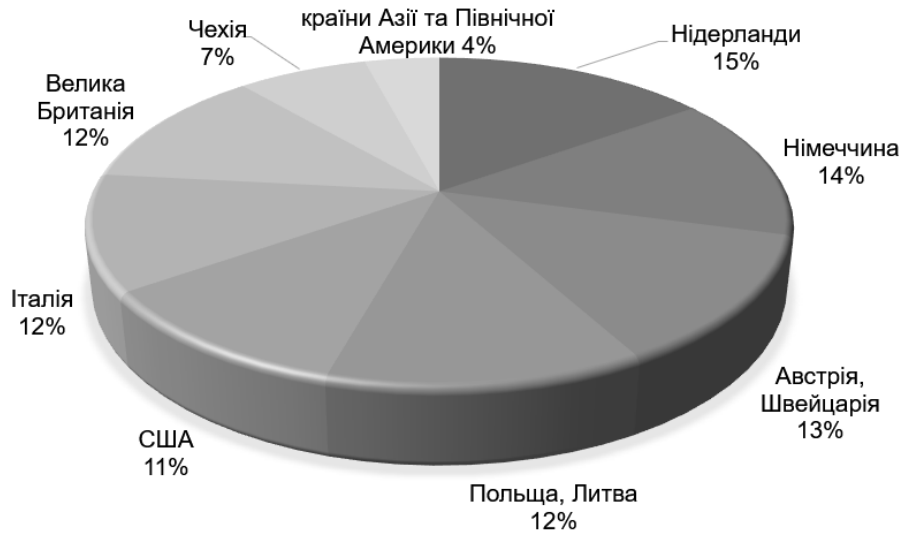

Рис. 2. Основні імпортери української органічної продукції станом на кінець 2023 року, %
 Джерело: побудовано на основі [19]

Структура органічної продукції експорту на кінець 2023 року мала наступний вигляд (рис. 3). У 2021 році ТОВ «Органік Стандарт» у партнерстві з Organicsinfo.ua та співпраці з партнерами зі Швейцарії в рамках міжнародної співпраці для симбіозу програми «Розвиток торгівлі органічного

та молочного секторах України» (QFTP) та «Органічна торгівля заради розвитку» (OT4D) провели дослідження органічного ринку та визначили, що внутрішній споживчий ринок даного сегменту в Україні складає 38,0 млн. євро. Порівняно з 2004 роком, цей показник був на рівні 0,1 млн. євро.

Рис. 3. Структура органічної продукції експорту на кінець 2023 року, %
 Джерело: побудовано на основі [20]

Загалом частка, яку органічні продукти займають на всьому ринку України не перевищує 0,1%. Для порівняння, в США органічні продукти всіх категорій становлять 3 % від загальної частки/обсягу ринку, проте аналогічні дані для ряду європейських країн варіюються від 1 % до 7%. Проте, варто також відзначити активізацію розвитку продукції органічного рослинництва.

Зокрема, вирощуються овочі, фрукти та ягоди, а також відбувається переробка/виробництво цієї продукції: українські сертифіковані крупи, соки, сухофрукти, повидло, сиропи, органічні солодощі, чаї, а також м'ясні вироби та молочна продукція (табл. 3).

Новим поштовхом стало також популяризація тренду «органік» в бізнесі. Тоді, дрібні та середні виробники почали акцентувати увагу на вирощуванні органічної продукції, а торгові мережі збільшили інтерес до її реалізації, виділяючи окремі полиці та відкриваючи «органічні» відділи. Такі відділи вже функціонують у обласних супермаркетах, зокрема в мережах «Сільпо», «Ашан», «Метро», «Фора» та «Близенько».

Для покращення розвитку в сучасних умовах виробництво/розробка органічної продукції на основі Міністерство аграрної політики активно бере участь у кількох міжнародних проектах:

Рис. 4. Динаміка внутрішнього ринку споживання органічної продукції в Україні, млн євро

Джерело: побудовано на основі [14, с. 164]

Таблиця 3

Структура та асортимент обсягу органічної продукції на ринку України станом на 2024 році, млн. грн.

Органічна продукція	обсяг експорту органічної продукції	
	млн грн	тис. кг
молочна продукція	551	5182
продукція розсильного походження, гриби	54	2074
Бакалія та насіння	123	1381
Натуральні соки, пасти, консервовані вироби	62	579
яйця та м'ясна продукція	36	359
чай та трав'яні вироби	46	123
органічна олія рослинного походження	10	43
Прянощі/спеції, натуральний цукор	11	6
інша продукція	16	42

Джерело: побудовано на основі [9]

1. Програма «Розвиток торгівлі органічного та молочного секторів України» (QFTP) (Швейцарія);

2. Проект «Співпраця органічного формату розвитку сільського господарства» (COA) (Німеччина);

3. «Організація органічної торгівлі у Східній частині Європи» (OT4D);

4. «Реформа інституційного та політичного форматів дрібно-масштабного сільського господарства в Україні» (IPRSA) (країни-члени ЄС);

5. Програма USAID та аграрного/фермерського розвитку (АГРО).

Однією з вагомих проблем та дисфакторів органічного виробництва є його висока собівартість, що зумовлено нестачею сировини та низьким рівнем конкуренції. Висока ціна є ключовим фактором, який стримує споживачів від придбання органічних продуктів. Однак зі збільшенням кількості виробників і розширенням асортименту органічної сировини ціни поступово стабілізуються та перевищуватимуть вартість традиційних продуктів лише на 10-30%. Тому в перспективі є формування нових програм та ре-

форм вдосконалення органічного сектору господарства в Україні та залучення міжнародних партнерів до розвитку та просування органічної продукції з базуванням підтримки вітчизняного бізнесу.

ДИСКУСІЯ

Розвиток органічного виробництва забезпечує екологічні/економічні/соціальні вигоди. Невеликі та середні виробники в Україні, особливо у Львівській області та західних регіонах, дедалі активніше займаються вирощуванням органічної продукції, а торгові мережі створюють спеціальні полиці та відкривають відділи, присвячені органічним товарам.

Суспільство все більше замислюється про своє здоров'я і прагнуть бути соціально відповідальними. Проте основними причинами повільного розвитку внутрішнього ринку органічної продукції виступає низький рівень купівельної спроможності споживачів, оскільки екологічно чисті продукти, такі як овочі, фрукти, м'ясо та молочні вироби зазвичай значно дорожчі. Крім того, існує недостатня обізнаність про їхні переваги в

порівнянні з традиційними продуктами. Таким чином, одним з ключових/вагомих завдань розвитку ринку органічної продукції виступає саме сегментація, яка передбачає поділ споживачів на групи на основі маркетингових/діагностичних досліджень. Кількісні/якісні показники рівня попиту на органічні продукти стають основою для аграрних виробників у створенні відповідного маркетингового комплексу.

Відтак, всі складові інфраструктури органічного ринку потребують поліпшення. Розширення можливостей реалізації цієї продукції забезпечить зростання обсягів виробництва, розширення асортименту і зниження початкових/закупівельних цін. Розвиток системи експертного контролю сприятиме підвищенню стандартів якості продукції та забезпечить належний моніторинг їх дотримання. Продаж продукції через кооперативи дозволить уникнути зайвих посередників, що сприятиме зменшенню витрат і підвищенню цінової конкурентоспроможності органічних товарів. Реалізація розроблених заходів дозволить формування виробництва екологічно чистої органічної продукції всього циклу. Україна має всі необхідні ресурси для цього, оскільки володіє родючими і чистими землями, великим потенціалом для розвитку харчової промисловості та сприятливими природно-кліматичними умовами. Отже, необхідно поліпшити законодавчу базу для підтримки вітчизняних виробників органічної продукції, впровадити ефективну маркетингову політику, стимулювати розвиток органічного ринку за допомогою державної підтримки та організувати виробництво

органічних товарів відповідно до міжнародних стандартів і вимог.

ВИСНОВКИ

Попри складні умови становлення економіки та торгівлі в умовах війни, український ринок органічної продукції диктує нові підходи розробки інноваційних продуктів та «представляє» українську вітчизняну органіку на міжнародному ринку. Дослідження внутрішнього ринку показали, внаслідок порушення ланцюгів постачання та переміщення значної частини населення України в інші регіони та за кордон, органічні оператори змушені коригувати свої маркетингові стратегії та стратегії збуту, що вимагає додаткових зусиль і ресурсів. На державному рівні органічне виробництво є одним із пріоритетів розвитку агропромислового сектора. Продовжується робота над впровадженням законодавства щодо виробництва органічної продукції в Україні з метою наближення до норм органічного законодавства Європейського Союзу.

Попри значні труднощі, Україна має великий потенціал для виробництва органічної продукції, що може бути реалізовано через ефективне державне стимулювання. Це включає фінансову та пільгову підтримку, державне страхування, популяризацію органічної продукції серед споживачів і виробників, а також підготовку кваліфікованих кадрів. Крім того, важливо посилити політичний діалог для залучення іноземних інвестицій і впровадження передових інноваційних технологій, що сприятиме розвитку органічного виробництва та просуванню української органічної продукції на міжнародному ринку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Vashchenko, V. V. (2023). Rozvytok rynku orhanichnoi produktsii v Ukraini [The development of the market of orhanichnoi produktsii in Ukraine]. *Kyivskiy ekonomichnyi naukovyi zhurnal - Kyivskiy ekonomichnyi naukovyi zhurnal*, (3), 24–32. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-765x/2023-3-4> [in Ukrainian].
2. Halutskykh, N. A., & Didorchuk, I. L. (2024). Suchasni tendentsii na svitovomu rynku orhanichnykh produktiv [These are the trends in the global organic market]. *Biznes Inform - Business Inform*, (2), 20–26. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-2-20-26> [in Ukrainian].
3. Hrantova prohrama Pidtrymka orhanichnogo sektoru v Ukraini [The Grant Program “Support of the organic sector in Ukraine”] (2024). Dossier. Retrieved from <https://www.dossier.org.ua/projects/organic> [in Ukrainian].
4. Hromadska spilka «Orhanichna initsiatyva». Orhanichna initsiatyva [The Organic Initiative Public Association. Organic Initiative] (2022). Retrieved from <https://organicinitiative.org.ua/news> [in Ukrainian].
5. Korohod, O. M. (2024). Stratehii rozvytku orhanichnogo rynku v Ukraini: Shliakhy zbilshennia vyrobnytstva ta zmitsnennia pozytsii na mizhnarodnomu rynku [Organic market development strategies in Ukraine: ways of increase production and strengthening positions on the international market]. *Ekonomika ta suspilstvo - Economy and Society*, (61) 2-8. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-114> [in Ukrainian].
6. Kundilovska, T. A. (Ed.) (2019). Formuvannia rynku orhanichnoi produktsii v ukraini: teoretychni ta praktychni aspekty : monohrafiia [Formation of the organic market in Ukraine: theoretical and practical aspects : monograph]. Odesa : Astroprint. Retrieved from <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11386/1/Формування%20ринку%20органічної%20продукції%20в%20Україні%20теоретичні%20та%20практичні%20аспекти.pdf> [in Ukrainian].
7. Lebid, L. (2022). Orhanichni vyrobnyky trymaiut pozytsii: Ukraina ne zmenshuie obsiahy eksportu [Ukrainian producers are trying to make a positive statement: Ukraine will not reduce exports]. Retrieved from <https://agroportal.ua/publishing/infografika> [in Ukrainian].
8. Malkova, T. (2021). Yevropeyskyi Soiuz obyraie orhanichni produkty – zvidky vony pryidut? [Yevropeyskyi Soiuz uses hurricane products - do you see any of them?]. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3205058-evropejskij-souz-obirae-organichni-produkti-zvidki-voni-priidut.html> [in Ukrainian].

9. Orhanichne vyrobnytstvo v Ukraini [The production of food in Ukraine] (2022). Ministerstvo ahrarynoi polityky ta prodovolstva Ukrainy - The Ministry of Military Policy and Volunteering of Ukraine. Retrieved from <https://minagro.gov.ua/napryamki/organichne-virobnictvo/organichne-virobnictvo-v-ukrayini> [in Ukrainian].
10. Nehoda, Yu., & Huz, M. (2023). Rynok orhanichnoi produktsii v Ukraini [Organic products market for in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo - Economy and Society*, (54), 1–7. Doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-34> [in Ukrainian].
11. Oliinyk, V. (2017). Orhanichne zemlerobstvo isnuvalo zavzhdy [Organic farming has always existed]. *infoindustria.com.ua*. Retrieved from <https://infoindustria.com.ua/organichne-zemlerobstvo-isnuvalo-zavzhdi/> [in Ukrainian].
12. Orhanichne vyrobnytstvo Ukrainy za 2016-2021 rr. [Ukraine's agricultural production for 2016-2021]. *organicinfo.ua*. Retrieved from <https://organicinfo.ua/infographics/organic-production-in-ukraine-2016-2021/> [in Ukrainian].
13. Postanova komisii (YeS) № 889/2008 vid 5 veresnia 2008 r. Detalni pravyla shchodo orhanichnoho vyrobnytstva, markuvannia i kontroliu dlia vprovadzhennia Postanovy rady (YeS) № 834/2007 stosovno orhanichnoho vyrobnytstva i markuvannia orhanichnykh produktiv [Commission Regulation Commission Regulation (EC) No 889/2008 of 5 September 2008 laying down detailed rules on organic production, labelling and control procedures to implement Council Regulation (EC) No 834/2007 on organic production and labelling of organic products]. Retrieved from https://apk.cg.gov.ua/web_docs/2141/2017/04/docs/EC_Reg_889_2008_Implementing_Rules_UA.pdf [in Ukrainian].
14. Prokopenko, K., & Udova, L. (2022). Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku orhanichnoho vyrobnytstva v Ukraini: iz dumkoiu pro maibutnie [Current state and prospects of organic production development in ukraine: with the thought of the future]. *Ekonomika i prohnozuvannia - Economy and forecasting*, (1), 160–176. Doi: <https://doi.org/10.15407/eip2022.01.160> [in Ukrainian].
15. Pro osnovni pryntsyipy ta vymohy do orhanichnoho vyrobnytstva, obihu ta markuvannia orhanichnoi produktsii: Zakon Ukrainy vid 10.07.2018 № 2496-VIII [On the basic principles and requirements for organic production, circulation and labelling of organic products: Law of Ukraine of 10.07.2018 No. 2496-VIII.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> [in Ukrainian].
16. Orhanichne vyrobnytstvo v Ukraini zalyshaietsia odnym iz priorytetiv [Organic production in Ukraine is one of the priorities] (2022). Organic Platform. Retrieved from https://organic-platform.org/top_news/organichne-vyrobnyctvo-v-ukrayini-zalyshayetsya-odnym-iz-priorytetiv/ [in Ukrainian].
17. Ukraina torik zbilshyla eksport orhanichnoi produktsii do YeS ta Shveitsarii [Ukraine increases exports of organic products to the EU and Switzerland]. (2023). Ukrinform. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/> [in Ukrainian].
18. Uspishna pidtrymka orhanichnykh gospodarstv v Ukraini [Successful development of agricultural farms in Ukraine]. (2022). COA Ukraine. Retrieved from <http://coa-ukraine.com/ua/novyiny/265-support-organic-ua> [in Ukrainian].
19. Yemtsev, V. I., & Yemtseva, H. F. (2019). Sotsialno-ekonomichni aspekty vyrobnytstva orhanichnoi produktsii v Ukraini [Social and economic aspects of organic production in Ukraine]. *Naukovi pratsi NUKhT - Scientific Works of NUFT*, 25(2), 76–85. Doi: <https://doi.org/10.24263/2225-2924-2019-25-2-10> [in Ukrainian].
20. Remizov, A., Deineko, O., & Hungerbühler, S. (2022). Analysis of the Ukrainian organic sector. 8 months since the start of the full-scale war in Ukraine. *Organicinfo*. Retrieved from https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2022/11/Ukrainian-Organic-Sector-Analysis_Oct2022_UA.pdf